

Ocupació juvenil als països àrabs mediterranis: la clau del futur

Iván Martín

Instituto Complutense de Estudios Internacionales (ICEI), Madrid
Robert Schuman Centre,
European University Institute, Florència

Dels 180 milions d'habitants dels vuit països àrabs mediterranis (PAM: Marroc, Algèria, Tunísia, Egipte, Palestina, Jordània, Líban i Síria), prop de 70 (el 40%) tenen entre 15 i 34 anys. D'ells, el 15% dels homes joves i el 47% de les dones joves no estan inserits ni en el sistema educatiu ni en el mercat de treball: més de 20 milions (dels quals les tres quartes parts són dones joves). Uns altres cinc milions estan desocupats, en la seva immensa majoria cercant encara la primera feina. Dues terceres parts dels altres 45 milions de joves àrabs mediterranis malviuen amb feines informals amb salaris de subsistència (el salari mínim sol actuar com a sostre salarial del sector informal, i oscil·la entre 102 euros mensuals a Egipte i 256 al Líban), sense cap tipus de protecció social ni perspectives de millora. Els propers deu anys, fins al 2020, s'incorporaran a la vida laboral almenys uns altres 30 milions de joves addicionals com a conseqüència del creixement de la població en edat de treballar. Així doncs, difícilment es trobarà un altre factor més decisiu per al futur d'aquests països (i de les seves relacions econòmiques i socials amb Europa) que les perspectives d'ocupació d'aquests joves.

La generació més gran de joves de la història dels països àrabs mediterranis s'enfronta, doncs, a una ombrívola equació, les variables principals de la qual són i) unes perspectives d'ocupació essencialment limitades al sector informal (amb nivells salarials ínfims i unes condicions de treball molt allunyades del que pot considerar-se una feina decent; vegeu Middle East Youth Initiative 2009), ii) un desig cada vegada

més estès d'emigrar, iii) una educació i una formació inadequades per a les necessitats del mercat de treball (tant als seus països com a Europa). Davant aquest panorama, la 1a Conferència Euromediterrània de Ministres de Treball, celebrada a Marràqueix el novembre de 2008, va acordar elaborar un «Marc d'Accions» que permeti afrontar a escala regional el problema de l'ocupació a la Mediterrània. O, el que és el mateix, el repte de la desocupació juvenil, atès que el 80% de l'atur a la regió afecta joves d'entre 15 i 34 anys (vegeu la taula 12).

En efecte, els països àrabs mediterranis pateixen ja les taxes de participació més baixes del món (només el 46% de la població en edat de treballar forma part del mercat de treball, fonamentalment a causa de la taxa de participació laboral de la dona més baixa del món, per sota del 25%) i, tot i així, les taxes mitjanes de desocupació més altes del món (prop del 15% de la població activa, en total 7 milions de desocupats). Combinades, ambdues xifres es tradueixen en el següent: només un de cada quatre habitants té feina, i això comptant que prop de la meitat d'aquestes feines són informals.

La desocupació afecta especialment els joves i les dones, que a més gairebé no s'han beneficiat de l'augment de la creació d'ocupació que ha experimentat tota la regió durant els anys d'elevat creixement econòmic, entre 2002 i 2007, i corren el risc de patir més que proporcionalment l'impacte de l'actual crisi econòmica global (Middle East Youth Initiative, 2009). En efecte, com es pot veure a la taula 12, a Algèria, Marroc, Jordània i Líban, l'atur entre els joves de 15 a 24 anys més que duplica les taxes generals de desocupació de la població activa, i amb un 21,6% de mitjana supera àmpliament la mitjana mundial del 14% (i són també les més altes del món). També en el tram d'edat de 25 a 34 anys s'enregistren taxes per sobre del 15% a la majoria dels PAM.

TAULA 12 Desocupació per edat i per sexe (darrer any disponible)

Desocupació (2007, últim any disponible)	Marroc			Algèria			Tunísia			Egipte								
	H	D	TOTAL	H	D	TOTAL	H	D	TOTAL	H	D	TOTAL	TOTAL					
(per edat, milers)	794,5	297,6	1.092,1	1.072	302,7	1.374,7	334,1	174	508,1	861,6	1.074,1	1.935,8						
15-24	17,90%	15,50%	17,20%	25,35%	39,93%	27,38%	31,58%	30,94%	31,4%	10,3%	27,0%	14,6%						
25-34	13,80%	15,80%	14,40%	16,14%	22%	17,31%	17,43%	22,45%	19,9%	9,6%	38,7%	17,5%						
35-44	5,60%	6,50%	5,90%	6,06%	6,56%	6,11%	5,27%	7,55%	5,9%	2,2%	13,1%	4,9%						
45-54	2,80%	1,50%	2,40%	3,20%	2,50%	3,11%	3,26%	3,31%	3,3%	0,8%	1,1%	0,9%						
55-64	0,60%	0,40%	0,60%	1,50%	1,96%	1,53%	3,11%	1,48%	2,9%	0,6%	0,0%	0,5%						
Tasa de desocupació	13,9%	20,9%	15,4%	12,9%	18,3%	13,8%	12,8%	17,8%	14,1%	4,7%	18,6%	8,3%						
	Palestina			Jordània			Líban			Síria			TOTAL					
	H	D	TOTAL	H	D	TOTAL	H	D	TOTAL	H	D	TOTAL	H	D	TOTAL			
(per edat, milers)	190	38	228	142	66	208	111	35	153	734	710	1.444	4.239,2	2.697,4	6.943,7			
15-24	38,8%	47,3%	40,2%	23,0%	47,8%	28,3%	20,0%	18,9%	19,7%	%	%	%	21,0%	28,5%	21,6%			
25-34	25,1%	27,2%	25,5%	8,0%	24,8%	12,0%	6,4%	9,2%	7,2%	%	%	%	14,0%	30,1%	16,9%			
35-44	21,3%	11,0%	19,5%	5,2%	11,6%	6,3%	3,7%	6,0%	4,2%	%	%	%	5,7%	10,4%	6,1%			
45-54	20,8%	6,1%	18,4%	4,4%	5,9%	4,6%	3,1%	3,3%	3,1%	%	%	%	3,5%	1,8%	2,9%			
55-64	20,3%	2,6%	16,9%	3,8%	3,5%	3,8%	3,3%	1,8%	3,1%	%	%	%	2,4%	0,7%	1,9%			
Tasa de desocupació	26,5%	23,5%	25,6%	12,0%	25,0%	13,8%	8,8%	10,2%	9,2%	14,5%	53%	23,6%	12,2%	27,9%	14,9%			

H=Homes. D=Dones.

Les taxes mitjanes de desocupació estan ponderades per la població.

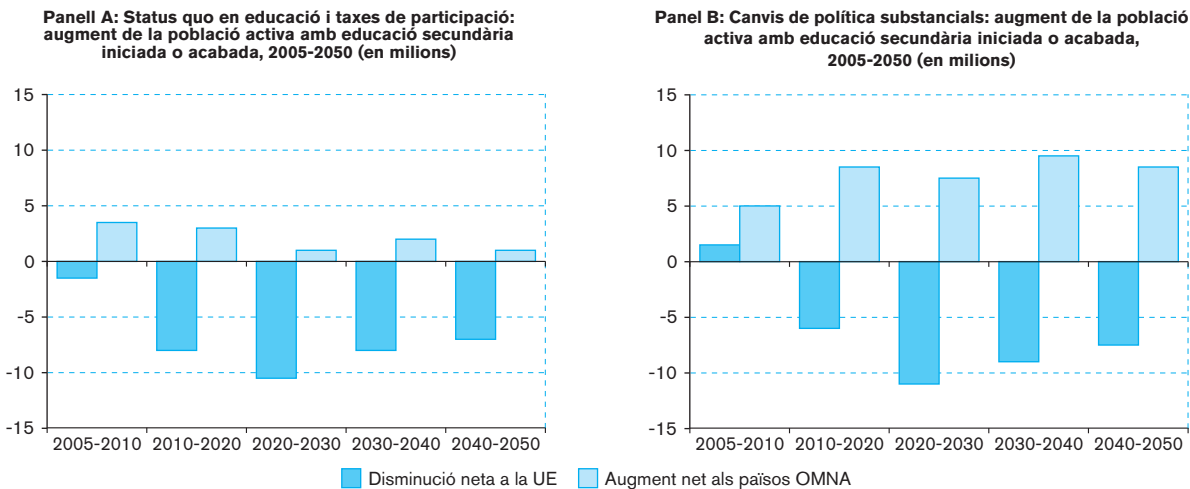
Font: Martin (2009).

Pressió migratòria i cost econòmic

Davant aquest panorama, no resulta sorprenent que diverses enquestes realitzades a la regió posin de manifest que el principal projecte vital d'un creixent nombre de joves de la regió sigui l'emigració: segons una enquesta duta a terme per l'Oficina Central d'Estadístiques de Palestina, una tercera part dels joves palestins de 10 a 29 anys desitja emigrar (45% dels joves i 18% de les joves); un altre estudi estadístic realitzat a Algèria l'any 2002 indicava que el 37% dels joves algerians desitgen emigrar (44% dels joves i el 29% de les joves), i tres enquestes successives realitzades a Tunísia el 1996, 2000 i 2005 posen de manifest que, malgrat tractar-se d'un dels països amb millors indicadors socioeconòmics de la regió, el desig d'emigrar no està només molt estès, sinó que tendeix a augmentar, passant del 22% l'any 1996 al 75,9% el 2005 (84,2% dels joves i 66% de les joves) (vegeu Fargues 2009, pàg. 20-21). Aquestes taxes han assolit nivells que constitueixen ja un símptoma inequívoc d'un fracàs econòmic en tota regla.

No obstant això, a més de servir d'indicador de la manca de viabilitat de l'actual model econòmic dels PAM, l'exclusió de facto dels joves del mercat laboral té un alt cost econòmic per a ells. Suposant que els joves obtenen uns salaris equivalents al 80% de

la mitjana nacional i que les dones guanyen de mitjana un 25% menys que els homes, és possible calcular l'impacte financer exacte sobre l'economia nacional d'aquesta exclusió dels joves del mercat de treball (Chaaban 2008, pàg. 8). Partint del supòsit que l'ocupació juvenil hauria de ser equivalent a l'ocupació entre els adults (seria poc realista plantejar una taxa de desocupació nul·la), la desocupació juvenil té un cost anual en ingressos perduts de l'1,76% del PIB per a Algèria, per a Egipte de l'1,38%, per a Jordània de l'1,84%, per al Líban de l'1,07%, per al Marroc del 3,6%, per a Síria del 2,36% i per a Palestina de l'1,69%, amb un cost total anual per a aquests set països de 14.400 milions de dòlars (en paritat de poder de compra, PPC). Però si ampliem el focus per incloure no només els joves inactius que no estan integrats en el sistema educatiu (la qual cosa reflecteix amb més precisió la seva exclusió, especialment en el cas de les dones joves), el cost de l'exclusió laboral dels joves es dispara: el 9,09% del PIB anual per a Síria, el 7,29% per a Egipte, el 4,14% per a Jordània, el 2,74% per al Líban, amb un cost total anual de 28.800 milions de dòlars (en PPC). Aquestes xifres posen de manifest que difícilment es trobarà una altra mesura de política econòmica que pugui fer una contribució més gran al desenvolupament econòmic d'aquests països que la promoció de l'ocupació juvenil.

Font: Banc Mundial (2009, p. xxi).

La clau de l'educació

De fet, les xifres reals són encara més desencorajadores, atès que les estadístiques de desocupació posen de manifest que les taxes d'atur augmenten a mesura que augmenta el grau de formació dels joves: la taxa de desocupació mitjana entre els llicenciats universitaris (17,4%) és més del doble de la taxa enregistrada entre els treballadors sense formació o únicament amb estudis primaris (entre les dones, aquest fenomen és especialment agut, amb taxes de desocupació superiors al 25% entre les universitàries). El problema de la desocupació dels llicenciats universitaris, tot i que en nombres absoluts sigui menor (representen poc més d'1 milió dels 7 milions de desocupats de la regió), no constitueix només un flagrant malbaratament d'inversions educatives (el 5% del PIB de la regió, en comparació al 3% a Amèrica Llatina o l'est d'Àsia), sinó que posa en evidència un desajust lacerant entre els sistemes educatius i de formació professional de la regió i les necessitats dels seus mercats de treball. No és que els PAM produeixin un nombre excessiu d'universitaris (no més del 15% de la població activa de la regió ha obtingut un títol de llicenciatura), sinó que en el moment que la majoria d'aquests països han aconseguit o són a punt d'aconseguir l'escolarització universal en ensenyament primari, el mercat de treball està posant en evidència fins a quin punt no són adequats els seus sistemes educatius. El problema rau en part en la qualitat dels seus sistemes educatius, però també en la concentració dels

estudiants universitaris en disciplines, com les humanitats o les ciències socials, orientades fonamentalment cap al sector públic que, tanmateix, ja no està en condicions d'assegurar una feina als joves llicenciats com va passar fins als anys vuitanta. En canvi, les disciplines tècniques, científiques i d'enginyeria i de gestió requerides pel sector privat atrauen molts menys estudiants.

Tampoc no produeixen millors resultats l'ensenyament secundari ni la formació tècnica i professional mitjana. Un recent estudi del Banc Mundial sobre mercats de treball i mobilitat entre Europa i els països del Nord d'Àfrica i l'Orient Mitjà (OMNA) posa de manifest que els nivells educatius de la ingent mà d'obra dels països àrabs mediterranis no són adequats per aprofitar la creixent demanda de mà d'obra, especialment de qualificació mitjana, que experimentarà Europa els propers cinquanta anys, a mesura que envelleix la seva població (Banc Mundial 2009). El gràfic 26 posa en relleu aquest desajust entre el perfil educatiu de l'oferta de mà d'obra dels països àrabs mediterranis i el de la demanda de mà d'obra europea si no es duen a terme reformes educatives i no s'incrementen les taxes de participació actuals (Panell A) i si es fa una inversió substancial i s'estimulen les taxes de participació (Panell B).

Com indica el Banc Mundial, «actualment, la població activa dels països de l'Orient Mitjà i el Nord d'Àfrica presenta majoritàriament nivells baixos de qualificació. Si no es modifiquen les proporcions actuals (i suposant que es mantinguin les taxes de participació en el mercat de treball) [per a l'any 2050], la

població activa de menys de 40 anys d'edat augmentarà sobretot entre aquells que tenen únicament estudis primaris o inferiors (25 milions), i l'abast serà menor entre els que tenen estudis secundaris (9 milions) i universitaris (7 milions). [...] Els mals resultats educatius dels països d'OMNA continuen sent un obstacle per competir en el mercat global de mà d'obra». Tot i que la mitjana d'anys d'escolarització entre la població activa de la regió pràcticament s'ha duplicat entre 1980 i 2000 (passant de menys de tres anys a més de cinc), continua estant gairebé dos anys per sota de la mitjana dels països d'Amèrica Llatina i l'est d'Àsia.

Així doncs, la posada al dia de la política educativa d'aquests països és una altra de les claus per al seu desenvolupament futur, la qual cosa constitueix una pista extremament important per a la cooperació euromediterrània. De fet, moltes de les polítiques i reformes institucionals que caldran per incrementar la competència d'aquests països al mercat global de mà d'obra i estimular la mobilitat coincideixen amb les que calen per estimular la creació de llocs de treball al sector privat i el creixement de la productivitat en aquests països. O, el que és el mateix, alguns dels factors que bloquegen el creixement econòmic i la creació de llocs de treball local també redueixen el potencial de beneficiar-se de la migració d'una part de la seva mà d'obra (Banc Mundial 2009, p. xx).

Vers una estratègia euromediterrània?

Davant aquestes perspectives, el Partenariat Euromediterrani, que l'any 2005 gairebé no havia actuat en l'àmbit de l'ocupació (vegeu Aita, Martín *et al.* 2008, i Lannon i Martín 2009, pàg. 17-23), sembla que s'ha començat a dotar d'instruments de política per afrontar aquest repte. Així, la 1a Conferència Euromediterrània de Ministres de Treball i d'Ocupació, celebrada a Marràqueix els dies 9 i 10 de novembre de 2008,¹ es va proposar d'abordar «iniciatives i propostes concretes per promoure la creació d'ocupació, la modernització dels mercats de treball i el treball decent», comproment-se a desenvolupar un «Marc d'Accions que contribueixi a desenvolupar una veritable dimensió social del Partenariat Euromediterrani». Els ministres van subratllar precisament «la necessitat d'un ajust més gran entre les necessitats – presents i futures – del mercat de treball i el de-

senvolupament de les qualificacions requerides, en concret mitjançant una millora de l'educació i la formació professional, així com mitjançant reformes tant a escala nacional com a escala regional relatives al marc de qualificacions i competències», subratllant alhora els beneficis de la cooperació euromediterrània en aquest àmbit.

Els ministres van assenyalar que, a més d'unes altes taxes de creixement econòmic, cal una inversió més elevada en capital humà, formació i ocupacionalitat de la mà d'obra, així com mesures concretes de creació de llocs de treball i una millora de l'entorn per a aquestes inversions. També van posar en relleu la interdependència entre l'ocupació, l'educació i la formació, la cohesió social, el desenvolupament econòmic i el creixement i el desenvolupament sostenible, advocant per un enfocament integrat en què les polítiques econòmica, fiscal, d'ocupació, social i mediambiental, així com les polítiques d'educació i formació, es defineixin i s'apliquin de manera coordinada. Un cop realitzat el diagnòstic i definit el marc d'actuació política, els ministres es van comprometre amb un Marc d'Accions a escala regional al voltant del conjunt d'objectius definit en l'annex de les seves conclusions: i) més llocs de treball, incloent polítiques actives de creació d'ocupació, ii) millorar l'ocupació i el capital humà, iii) millors llocs de treball, creant oportunitats de treball decent, iv) promoure la igualtat d'oportunitats entre homes i dones, v) integrar més joves en llocs de treball decent, vi) una estratègia integrada per transformar l'ocupació informal en ocupació formal, vii) gestionar la migració laboral tenint en compte les necessitats dels mercats de treball a ambdues ribes del Mediterrani. En matèria d'ocupació juvenil, l'objectiu formulat consisteix a «integrar un nombre més gran de joves en una ocupació formal i productiva» mitjançant mesures que i) garanteixin la igualtat d'accés a una educació de qualitat a tots els nivells per a ambdós sexes per a l'any 2015; ii) tinguin en compte la Declaració del Caire sobre educació superior, iii) redueixin el desajust entre l'educació dels joves i les seves aspiracions professionals (en particular a obtenir un lloc de treball en el sector públic) i les necessitats del mercat de treball; iv) en aquest sentit, que donin prioritat a l'expansió i la millora d'una formació professional de qualitat i reforcin la seva atracció per als joves.

D'altra banda, van establir un mecanisme de seguiment de la posada en funcionament del Marc d'Accions

¹ Conclusions: http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/conf/employment_health_conclusions_110_8_en.pdf.

a través d'un Grup de Treball que «recaptarà informació i dades sobre les tendències nacionals de l'ocupació i l'evolució de polítiques, identificarà bones pràctiques i abordarà les qüestions que es plantejgin en relació amb la posada en funcionament del Marc d'Accions. Els països socis proporcionaran a aquest grup la informació necessària per elaborar, durant el 2010, un informe de seguiment sobre els avenços aconseguits d'acord amb el Marc d'Accions», basat en plans d'acció nacionals i informes de progrés nacional a presentar l'any 2009 per als socis mediterranis i en els informes que s'hagin de presentar en el marc de l'Estratègia de Lisboa per als estats membres de la UE.

Així doncs, el marc d'actuació està definit, i ara el repte consisteix, en una segona Conferència Ministerial que hauria de celebrar-se el 2010 precisament sota la presidència espanyola de la UE, a dotar-lo de contingut amb elements que permetin avançar, a mig termini, vers una autèntica estratègia euromediterrània d'ocupació que doni resposta al repte de l'ocupació a la regió.

Bibliografia

AITA, Samir (ed.), MARTÍN, Iván (dir.) *et al. Empleo y derecho del trabajo en los Países Árabes Medi-*

terràneos y el Partenariado Euromediterráneo, Fundación Paz y Solidaridad Serafín Aliaga, Madrid, 2008, www.ccoo.es/comunes/temp/recursos/1/216489.pdf

BANC MUNDIAL. *Shaping the Future. A Long Term Perspective of People and Job Mobility in the Middle East and North Africa*. Washington, D. C., 2009.

CHAABAN, Jad. « The Costs of Youth Exclusion in the Middle East», Middle East Youth Initiative, *Working Paper* núm. 7. 2008. <http://ssrn.com/abstract=1139172>.

FARGUES, Philippe (dir.). *Migrations méditerranéennes, Rapport 2008-2009*. European University Institute-Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Florència, 2009.

LANNON, Erwan i MARTÍN, Iván (2009). *Informe de avance sobre la Asociación Euromediterránea*, IEMed, 2009.

MARTÍN, Iván. *Labour Markets and Migration Flows in Arab Mediterranean Countries. A Regional Perspective*. Robert Schuman Centre, European University Institute, Florència, 2009.

MIDDLE EAST YOUTH INITIATIVE. *Missed by the Boom, Hurt by the Boost. Making Markets Work for Young People in the Middle East*. Dubai School of Government i The Wolfensohn Center for Development at Brookings, 2009.